

UO'K: 82:281(575.171)

Zilola NURALIYEVA,
ToshTO'AU tadqiqotchisi
E-mail: zilola_nuraliyeva86@gmail.com

Filol.f.d., prof. N.Jabborov taqrizi asosida

“YOZ YOMG'IRI” MUHABBAT VA XIYONAT HAQIDAGI QISSA

Annotatsiya

O'lmas Umarbekovning “Yoz yomg'iri” asari insoniy munosabatlar, ichki kechinmalar va hayotning nozik jihatlarini qamrab oluvchi hikoya hisoblanadi. Asar qahramonlari o'zaro bog'liq murakkab vaziyatlar orqali o'zligini anglash, o'zaro mehr va samimiyatning qiymatini tushunishga harakat qilishadi. Qissada shoirona tabiat tasvirlari orqali yozning go'zalligi va inson ruhiyatiga ta'siri mahorat bilan aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: O'lmas Umarbekov, yoz yomg'iri, insoniy kechinmalar, mehr, hayot falsafasi, tabiat tasvirlari.

«ЛЕТНИЙ ДОЖДЬ» – ЭТО ИСТОРИЯ О ЛЮБВИ И ПРЕДЕТЕЛЬСТВЕ

Аннотация

Произведение Ульмаса Умарбекова «Летний дождь» охватывает тонкости человеческих отношений, внутренних переживаний и жизненных аспектов. Герои произведения через сложные взаимосвязанные ситуации стремятся к самопознанию и осознанию ценности искренности и взаимной доброты. Стилистические описания природы и красота летнего дождя мастерски передают влияние на человеческую душу.

Ключевые слова: Ульмас Умарбеков, летний дождь, человеческие переживания, доброта, философия жизни, описания природы.

“SUMMER RAIN” IS A STORY ABOUT LOVE AND BETRAYAL

Annotation

O'lmas Umarbekov's “Summer Rain” explores the intricacies of human relationships, inner struggles, and the subtleties of life. The characters navigate complex, interconnected situations to find self-awareness and understand the value of sincerity and mutual kindness. The poetic descriptions of nature and the beauty of summer rain are skillfully used to depict its impact on the human spirit.

Key words: O'lmas Umarbekov, summer rain, human emotions, kindness, philosophy of life, nature descriptions.

Kirish. O'nlab hikoya va qissalar muallifi O'lmas Umarbekov o'zbek adabiyotida detektiv janrning yangi asarlar bilan boyishiga ulkan hissa qo'shdi. “Odam bo'lish qiyin”, “Fotima va Zuhra” (roman), “Qiyomat qarzi”, “Shoshma quyosh”, “Oqar suv”, “Sud”, “Komissiya”, “Kuzning birinchi kuni” kabi asarlari adibning badiiy jihatdan puxta yozilgan ijod namunalarini hisoblanadi.

O'lmas Umarbekov xalqimiz sevgan adiblardan biridir. Adibning “Yoz yomg'iri” asari detektiv yo'nalishda yozilgan dastlabki ijod namunasi. “Yoz yomg'iri”ni mutolaa qilgan inson asarda tasvirlangan davr va qahramonlar bilan birga bo'ladi, ular bilan yaqindan tanishadi. O'quvchilar ular kulganda kuladi, ular yig'laganda ko'ziga yosh keladi, ularning kulfatini dildan his qiladi.

Qissa syujet to'qimasining murakkabligi, favqulodda tez va shiddat bilan rivojlanishi o'quvchini rom etadi. Bu usul detektiv asarning asosiy elementlaridan biridir. Asar voqealari tramvay haydovchisi bilan bir yo'lovchining butalar orasida oyog'i ko'rinish yotgan o'likni tasodifan ko'rib qolishi bilan boshlanadi. Ana shu sirli jinoyatni fosh etish, jinoyatchini topish va jinoyat sabablarini aniqlash asosiga qurilgan. Ushbu asarda insonning ichki dunyosidagi o'zgarishlar, ijtimoiy va shaxsiy munosabatlar, tabiatning inson ruhiyatiga ta'siri poetik ifodalangan.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. O'lmas Umarbekovning ushbu asarida ham hayot nafasi, haqiqatning shakl-shamoyili yorqin bo'yoqlarda aks etadi. Asarda insonlarning bir-biriga bo'lgan muhabbati odamlarning

boylikka bo'lgan muhabbati bilan qarama-qarshi tarzda ochib beriladi.

Jinoyatni fosh qilish jarayonidagi izlanishlar, militsiya xodimlari va izquvarlar olib borgan mashaqqatli qidiruvlar ishonarli hamda qiziqarli tasvirlangan. Jinoyatchilarning asl yuzi asar so'ngida o'ta mahorat bilan ochiqilanadi. Qissa qahramonlarining ruhiyati, ichki kechinmalari yozuvchi niyatini amakga oshirish uchun xizmat qiladi. Asar qahramonlaridan biri Rahim Saidov kimyo fanlari kandidati, olim. Marhumaning turmush o'rtog'i. U juda mushkul ahvolda qoladi. Ayolining xiyonati uni ichidan yemiradi. Erkak kishi uchun ayolining xiyonati kechirib bo'lmas gunoh. Erkakning boshi egilishiga va odamlar orasida kulgi bo'lishiga sabab bo'luvchi omildir. Rahim Saidovning iztiroblarini faqat ayolidan xiyonat ko'rgan er yigitlargina his qila oladi. Uning ruhiy holatini yanada yorqinroq aks ettirish uchun yozuvchi ko'z yoshdan foydalanadi: “Rahim ich-ichidan kuyib yonayotgan edi. Shu onda uning ko'zidan bir tomchi yosh “taq” etib oppoq qog'oz ustiga tushdi...” [Umarbekov O', 2018, 73].

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolaning metodologik asosi sifatida zamonaviy adabiy jarayon vakillari adabiy merosini o'rganish, ilmiy tadqiq etishda keng qo'llaniladigan tamoyil va uslublariga, sinovdan o'tgan zamonaviy bilish metodlariga amal qilindi. Maqola yozish jarayonida analiz va sintez, struktural, tarixiy-qiyosiy, tasniflash va boshqa metodlardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Qissaning “Yoz yomg'iri” deb nomlanishida ham bir ramziylik bor. Chunki yozda yoqqan

yomg'ir zararli va bixosiyat bo'ladi. Ekin-tikin, bog'-rog'lar, daraxtlar va mevalarga shira tushadi. Bu esa katta iqtisodiy va ma'naviy zarar keltiradi. Asarda esa jamiyatda yuz beradigan boylik va zebu ziynatga intilish orqali turli fojealarga muhtalo bo'ladigan shaxslar hayoti hamda ularning ayanchli o'limi ro'y-rost va ta'sirli ocib beriladi.

Hikoya yozning oxirlarida, tabiatning go'zalligi o'zining yuqori cho'qqisida bo'lgan bir pallada boshlanadi. Yomg'irning boshlanishi hamda qahramonlarning ushbu yomg'irni turlicha qabul qilishi hikoya uchun ramziy ochilish vazifasini bajaradi. Hikoyada markaziy qahramon o'z hayoti haqida chuqur mulohaza yuritadi. Uning ichki kurashlari o'tmishdagi xatolar, bugungi kunning sinovlari va kelajakka bo'lgan umidlarga orqali ochiladi. Qahramonning o'tmishdagi his-tuyg'ulari va bugungi kundagi izlanishlari yomg'irning poklovchi, yangilovchi kuchi bilan uyg'unlashib boradi. Yoz yomg'iri tasviri tabiat bilan inson ruhiyatining bir-biriga qanchalik yaqinligini, insonning tabiatdan o'rnatilib o'z hayotini qayta qurishi mumkinligini ko'rsatadi. Har bir yomg'ir tomchisi qahramon uchun ichki tozalikka, yangilanishga ishora qiladi.

"Yoz yomg'iri" asarining asosiy mavzusi insonning o'z-o'zini anglash jarayoni va hayotdagi qiyinchiliklarni yengib o'tish falsafasidir. Yozuvchi qahramonlarning ichki kechinmalari orqali hayotda mehr, halollik va samimiyat kabi qadriyatlarining ahamiyatini ochib beradi. Asar g'oyasi shundan iboratki, har bir inson o'z ruhiy kechinmalari orqali o'sishi va o'zligini anglashga erishishi mumkin. Yoz yomg'irining yangilovchi va poklovchi ta'sirini hayotdagi murakkabliklarni yengib o'tish jarayoniga qiyoslash orqali, yozuvchi inson hayotidagi muhim bosqichlarni tasvirlaydi. Asarda, shuningdek, inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik masalasi ham ko'tariladi. Yomg'irning tabiatdagi yangilanish va hayotni davom ettirishdagi roli, inson hayotidagi o'zgarishlar va poklanish bilan chambarchas bog'langan. Tabiat tasvirlari "Yoz yomg'iri" asarida markaziy o'rin tutadi. Yozuvchi tabiat hodisalarini qahramonlarning ruhiy holatini tasvirlash va ularga ma'no yuklash vositasi sifatida mahorat bilan qo'llaydi.

Biz yoshlik paytlarimizdan jinoyat, jinoyatchi, ayblanuvchi, jabrlanuvchi, hukm, tergov kabi so'zlarni eshitib, uning ma'no va mohiyatini anglab voyaga yetdik. Shu o'rinda yozuvchi Said Ahmadning "Kiprikda qolgan tong" qissasida O'lmas Umarbekov haqida topib va ayni haqiqatni aytgan gaplarini keltirishni lozim topdik: "Insonni badnom qiladigan har qanday ishlardan o'zini tiya olgan, bu dunyoga pok kelib, pok ketgan, nurdek tiniq hayot kechirgan, Alloh dargohiga farishta bo'lib yo'l olgan do'stim, ukam, jigarim, qadrdonim, xotirasi hech qachon yodimdan chiqmaydigan sevikli yozuvchim O'lmas Umarbekovga bag'ishladim ushbu qissani"... O'lmas akaga bundan ortiq baho va ta'rif bo'lmasa kerak [S.Ahmad, 2003, 51]. Shunday e'tirofga sazovor bo'lgan adibning asarlari har qanday davrda sevimli bo'lib qolaveradi. Adibning asarlari ham xuddi uning ismidex O'lmas.

Badiiy asarlarda voqea sodir bo'lgan joy muhim ahamiyatga ega. Chunki voqealar biror bir shaharda, viloyatda, qishloqda, ovulda, uyda, maktab yoki universitet va hokazo joylarda sodir bo'ladi. Endi biz "Yoz yomg'iri" asaridagi joy nomlarini ko'rib chiqamiz. Asarda Chorsu bekati – to'qimachilar kombinati, Toshkent, Farg'ona viloyatlari, Qo'qon-Ohangaron yo'li (dovon), Oqtepa – talabalar yotoqxonasi, Olmalik-Toshkent yo'li, Oltiariqdagi tajriba uchastkasi, Toshkent davlat chet tillar pedagogika instituti, Samarqand shahridagi yuvilertorg magazini, O'rdadagi tilla magazini, Toshkent shahri S-5, Hadrada fontan, Katta Mirobod ko'chasi 33-uy, ToshMI, Samarqand darvozasi 16/44-uy, Gulchehra magazini, Do'stlik kafesi va hokazo joy

nomlari keltirilgan. Asarda keltirilgan bu joylarning aksariyati jinoyatning sodir etilishi bilan bog'liq. Sodir etilgan jinoyat bilan bevosita bog'liq bo'lgan joylar quyidagilar hisoblanadi: Chorsu bekati – Munisning murdasi topilgan joy. Munisning murdasini birinchi bo'lib tramvay haydovchisi Munira Shayxuddinova va temiryo'lchi amaki ko'rib qoladi. Jinoyat ishi bo'yicha tergov jarayoni ham aynan mana shu joydan boshlanadi. Samarqand darvozasi 16/44-uy – bu uy Olloyorovga tegishli bo'lib, Munis shu uyda o'ldirilgan bo'ladi, ya'ni jinoyat sodir etilgan joy. Olloyorovning onasi kapitan Aliyevga olcha daraxtining tagidan kovlab Munis o'ldirilgan pichoqni olib chiqib beradi. Kapitan Aliyev Olloyorovdan nima uchun Munisxonni o'ldirganini so'raganida – erining ixtirosini olib kelmagani va militsiyaga xabar bermoqchi bo'lgani uchun o'ldirganini aytadi. Onasi esa jinoyat sodir etilgan ashyoni "Alloh buyurgani uchun" topib berganini aytadi. Jinoyatning ochilishiga turtki bergan navbatdagi joy bu – Chorsu tramvay bekati. Guvoh Shokirova Munis Saidova bilan Olloyorovni ko'rgan joy (guvoh Munis bilan Olloyorovni shu bekatdan Samarqand darvozaga qarab ketganini aytadi). Bu yerni Shokirova har doim supurib-sidirib yurgan. U har kuni bekat atrofidan o'tgan har bir odamni ko'rgan, ko'pini esa tanigan. Munisxonni esa bandi tovtirilgan oq sumkasidan tanib qolgan. Bu ayolning chiroyi, kiyimlari va aynan mana shu oq sumkasi hamda Olloyorovning qovlidagi qora portfeli Shokirovaning e'tiborini tortgan. Va shu tariqa guvoh Shokirova jinoyat ochilishida kapitan Aliyevga katta yordam bergan. Jinoyatni ochishda kapitan Aliyevga yordam bergan joy nomlaridan yana biri bu – Samarqand shahridagi yuvilertorg magazini hisoblanadi. Olloyorov Munisxonga olmos ko'zli uzukni aynan shu magazindan sotib olgan. Mana shu magazindan olingan olmos ko'zli uzukning cheki yordamida kapitan Aliyev Olloyorovning uzuk sotib olganini aniqlagan. Sotuvchi magaziniga bunday uzukdan olti dona kelganini va uzukning beshitasini kimlar sotib olganini bilishini aytadi. Biroq oltinchi uzukni kim sotib olganini bilmasligini, lekin sotib olgan odam erkak kishi ekanligini gapirib beradi. Kapitan Aliyev esa chekni ekspertiza qildirib, haqiqatdan ham Olloyorovning barmoq izlari ekanligini aniqlaydi. Yuqorida keltirib o'tilgan joy nomlarini tekshirish va guvohlarning bergan ko'rsatmalari asosida kapitan Aliyev jinoyatni fosh etadi.

Asarda quyosh va yomg'ir tasviri tabiatdagi qarama-qarshiliklarning uyg'unligini ifodalaydi. Bu uyg'unlik inson ruhiyatidagi ziddiyatlarni ham aks ettiradi. Yoz yomg'irining osoyishta yog'ishi qahramonlarning notinch qalbi bilan qarama-qarshi qo'yilgan. Bu uslub qahramonlarning ichki kechinmalarini yanada ta'sirchan ko'rsatadi. Asar qahramonlari o'z ichki mojaralari va kechinmalari orqali asarning g'oyaviy mazmunini ochib beradi. Ular o'zaro murakkab munosabatlar orqali o'zligini anglashga intiladi.

Bosh qahramon o'zining ichki kurashlari orqali hayotning asl mohiyatini anglaydi. Yomg'ir unga xotirjamlik va umid baxsh etadi. Uning o'tmishdagi xatolar va ularni tuzatishga bo'lgan intilishi o'quvchini insoniyatning yangilanish jarayonlariga undaydi. Yordamchi obrazlar bosh qahramonning o'zgarishiga ta'sir qiladi. Ularning har biri o'ziga xos xarakterga ega bo'lib, insoniy munosabatlarning turli qirralarini ko'rsatadi. Bu obrazlar orqali asar insoniy munosabatlarning murakkabligi va hayotiy ahamiyatini yoritadi. Asarda hayot va tabiatga falsafiy yondashuv muhim o'rin tutadi. Yozuvchi hayotni faqat tashqi hodisalar bilan cheklab qo'ymaydi, balki insonning ichki olamiga, uning ruhiy poklanishiga e'tibor qaratadi. Insonning o'z-o'zini anglash jarayoni: Bosh qahramon o'z kechinmalari orqali o'zligini anglaydi. Ushbu jarayon ichki konfliktlar, tashqi hodisalar va boshqa qahramonlar bilan munosabatlar orqali kechadi. Yozuvchi inson hayotida mehr-oqibat va halollikning

o'rni haqida chuqur fikr yuritadi. Asar qahramonlari bu qadriyatlarni tushunib, ularni hayotga tatbiq qilishga harakat qiladilar.

Tabiatning insonga tinchlantiruvchi ta'siri asarda bosh mavzulardan biri sifatida yoritilgan. Tabiatni anglash orqali inson o'z ruhini poklaydi va hayotning go'zalligini kashf qiladi. Qissada yomg'ir bir nechta ramzlarda aks ettiriladi: 1. Yangilanish va poklanish ramzi: Yoz yomg'iri tabiatning yangilanish jarayonini ifodalaydi. Bu yangilanish jarayoni inson ruhiyatiga ham daxldor. Yomg'ir inson qalbidagi qoraliklarni yuvib, uni yangi hayot uchun tayyorlaydi; 2. Hayotiy kuch va umid manbai: Yomg'ir hayotni davom ettiruvchi kuch sifatida talqin etiladi. Asar qahramonlari yomg'irni kuzatar ekan, unda tinchlik va osoyishtalik topadilar. Yomg'ir qahramonlarni o'z kechinmalari ustida chuqurroq o'ylashga chorlaydi; 3. Tinchlantiruvchi va terapevtik ta'sir: Yomg'ir inson ruhiyatidagi stress va tangliklarni yuvuvchi kuch sifatida tasvirlangan. Bu obraz tabiat va inson ruhiyati o'rtasidagi chuqur bog'liqlikni ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, bu dunyoda hech bir jinoyat jazosiz qolmaydi. Ertami-kechmi jinoyatchi o'z qilmishlari va sodir etgan jinoyati uchun javob beradi. Jinoyat sodir etilgan joy esa har doim asarda batafsil tasvirlanadi. Chunki tergovchi jinoyatni aynan jinoyat sodir etilgan joydagi ashyoviy dalillar orqali ochadi. Asardagi

tergovchi kapitan Aliyev ham jinoyat ishini jinoyat sodir etilgan joy va u yerdan topilgan ashyoviy dalillar yordamida ochadi. Guvohlarning ko'rsatmasi ham unga katta yordam beradi. Munisxonning eri Rahim Saidov ham jinoyatchini topishga o'z hissasini qo'shadi. U turmush o'rtog'ini bir erkak "Pobeda" mashinasida olib kelganini ko'rganligini aytadi. Lekin mashina shofyorining yuzini ko'rmaganini, biroq xotini mashinaning oldingi oynasiga boshini suqib bir pas turganligini ko'rganini bayon qiladi. Bundan Rahim Saidov "Pobeda" mashinasidagi erkak ayoliga juda yaqin kishi ekanligini sezganini kapitan Aliyevga so'zlab beradi. Dunyoda jinoyatlar va jinoyatchilar juda ko'p. Lekin ular o'z qilmishlarini juda kech anglab yetadilar. Ko'pchilik jinoyatchilar to'g'ri yo'lni tanlab hayotining so'ngini oila va farzandlari davrasida o'tkazadi. Biroq yana bir guruh jinoyatchilar sodir etgan jinoyatidan o'zlariga xulosa chiqarmasdan jinoyatni yana qayta va qayta sodir etaveradilar. Lekin asar qahramoni Olloyorov o'z qilmishini anglab yetadi. Aybini bo'yniga oladi. Afsus-nadomat chekadi. O'lmas Umarbekovning "Yoz yomg'iri" qissasi obrazlarining xilma-xilligi, syujetining ishonchligi, jinoyat va jinoyatchini topishda o'ta tajribali, bilimli, aqlli va sinchkov tergovchini yollaganligi uchun ham asar o'ta jonli hamda o'qishli bo'lgan. Adibning asari yana bir necha ming yillar o'quvchilar qo'lidan tushmay o'qiladi, deb umid qilaman.

ADABIYOTLAR

1. Ahmad S. Kiprikda qolgan tong. – Toshkent, 2003. – 86 b.
2. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2002. – 560 б.
3. Йўлдошев Қ. Ёниқ сўз. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2006. – 548 б.
4. Каримов Н., Мамажонов С., Назаров Б. ва бошқ. XX аср ўзбек адабиёти тарихи. Дарслик. – Тошкент: Ўқитувчи, 1999. – 544 б.
5. Саримсоков Б.И. Бадиийлик асослари ва мезонлари. – Тошкент, 2004. – 252 б.
6. Султон И. Адабиёт назарияси. – Т.: Ўқитувчи, 2005. – 270 б.
7. Улуғов А. Асл асарлар сеҳри. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 2007. – 157 б.
8. Umarbekov O'. Yoz yomg'iri. Romanlar, hikoyalar. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – 257 b.